

Assessing the Quality of Life in the Historic District Neighborhoods and Factors affecting it Case Study: Historic District of Yazd City

Mahsa Zareian¹, Najma Esmailpoor^{2*}, Reza Akbari³

1- Master of Urban Planning, Faculty of Art and Architecture, Yazd University, Yazd, Iran

2- Faculty Member of Urbanism Department, Faculty of Art and Architecture, Yazd University, Yazd, Iran

(*Corresponding Author Email: najmaesmailpoor@yazd.ac.ir)

3- Faculty Member of Urbanism Department, Faculty of Art and Architecture, Yazd University, Yazd, Iran

Introduction

1.1. Problem Statement

One of the new trends that has had a tremendous impact on the process of changing the views and methods of urban planning in the second half of the twentieth century is the social and qualitative theories of development.

Accordingly, the main purpose of this study is to assess the quality of life in the historical context of Yazd by using indicators appropriate to the nature of life and culture of its inhabitants. The historical fabric of Yazd was once dynamic and solid with a structure and function appropriate to the needs of its inhabitants. But today it faces many problems including the departure of the indigenous population and its replacement with non-indigenous people (Vaziri, 2017, p. 34; Sarai & Alyan, 2015, p. 82), various behavioral disorders and insecurity, low-income residents (Zangiabadi et al., 2015: 133), high unemployment, pettiness land plots (ibid., 145), the existence of incompatible uses in the vicinity of residential structures, low environmental quality, and the multiplicity of unsanitary space.

The neighborhoods of the historical fabric of Yazd are not in a favorable situation in terms of stability (Sarai & Alian, 2015, p. 79; Zangiabadi et al., 2015, p. 154). However, life in this context- which shows the cultural identity of different periods of Yazd history- is ongoing and its body is largely responsible for urban life (Razeghi & Horandi, 2018, p. 70). Still, the goal of 73% of Yazd tourists is to visit historical places (Dehghanapour Farashah, 2016, p. 17). Therefore, the development of a development framework or any appropriate intervention that guarantees its sustainable survival depends on the awareness of the many quality of life in this fabric.

Given the above issues, the research question is as follows:

- What is the quality of life in the historical fabric of Yazd and which neighborhood has the highest quality of life?

2. Research Methodology

2.1. Research Method

In addition to the four dimensions of the type of index, the degree of specificity of the indicators (localization of indicators), scale, and time, the fifth dimension is dedicated to the importance of quality of life of different social groups in the city. The urban population may be distinguished from a large number of certain levels including class, age, lifestyle, gender, and ethnicity (ibid., 22). Therefore, the prevailing approach to examine the quality of life in the scale of Yazd historical context in this article is a combined approach (using objective and subjective indicators). In the first stage, after reviewing the existing theoretical foundations and previous researches, especially in Iran, a list of objective and subjective criteria was prepared. By referring to the neighborhoods and in-depth and exploratory interviews, the type of criteria and sub-criteria were reviewed and corrected in accordance with the "social and cultural conditions of the residents" and the "accessibility of the required data". The social group selected as the statistical population is the heads of households living in the neighborhoods in 2018 (time of data collection).

The second stage was dedicated to empirical studies in which the quality of life in 9 neighborhoods of the historical context of Yazd was measured from both mental and objective perspectives. At this stage and in the first step, to understand the level of residents' satisfaction with their living environment (measuring the quality of mental life) according to the research criteria, a questionnaire was developed and distributed among households living in neighborhoods and completed in a face-to-face interview. The total sample size was determined by Cochran's method, 371 households. The basis for determining the share of samples in neighborhoods is the relative share of the number of households living in each neighborhood out of a total of 10,795 households living in the historical context in the last official census of the Statistics Center of Iran in 2016. Cronbach's alpha coefficient was used to determine the reliability of the questionnaires and according to the value of Cronbach's alpha coefficient (0.768), it was concluded that the research tool has good reliability.

In the second step of the second stage, based on the results obtained from completing the questionnaires and using the technique of "exploratory factor analysis", the factors affecting the quality of life and the role and importance of each in the quality of life in certain neighborhoods were determined.

In the third step, the quality of the objective and mental life of the residents was measured in parallel. For subjective assessment, after processing the data obtained from the questionnaires, during the overlapping process of the layers related to each questionnaire and according to the scores obtained using the ANP technique, a zoning map of residents' satisfaction with the quality of life in the historical context was produced separately for each neighborhood. In parallel, to measure the objective quality of life of 9 neighborhoods, in a GIS environment, a one-by-one map of criteria and sub-criteria and finally a zoning map of the objective quality of life of the historical context of Yazd by each neighborhood from the overlap of layers (according to AN produced).

Table 1. Dimensions, Criteria, and Sub-criteria of the Research

under the criteria	Criterion	Dimensions
Owners' willingness to invest in improving their property	investment	Economic
Housing ownership	How to seize property	
Not wanting to immigrate	Sense of belonging	social
The degree of intimacy between the residents of the neighborhood and happiness		
The extent of cooperation to solve neighborhood problems		
The rate of theft of money, gold, and property	Security	
The traffic of evil and delinquent people		
Pedestrian traffic safety at night		
Security of women and children		
Ruined places and wrong places		
The lighting of passages and alleys		
Access to public transport	Transportation	Physical-spatial
Public transport safety		
Access to parking		
Condition of sidewalks and sidewalks	Services and infrastructure	
Access to health centers		
Access to commercial use		
Access to cultural-sports centers		
Access to educational use		
Access to green space and park	Physical characteristics	
Area of buildings		
Quality of buildings		
Old buildings		
Building resistance		
Inactive applications		environmental
The crowd and crowded environment		
(Noise pollution caused by motorcycle traffic)		
Graffiti, ruined places, etc. (visual pollution)		
Green space quality		
How to collect garbage		

Source: Authors

3. Conclusion

Today, the quality of urban life is one of the new concerns of urban management and planning institutions, and accordingly, planners are trying to show the quality of life at different geographical levels. Meanwhile, the evaluation of the quality of life in the historical context and the value of our country's cities, which show the cultural identity of different periods of this country's history, is effective in identifying the current situation, awareness of their strengths, shortcomings and possible shortcomings. In this regard, one of the best models of evaluation is the simultaneous use of objective and subjective indicators, and ignoring each of these indicators creates problems in urban planning; Therefore, in this article, the quality of life of the historical context of Yazd in relation to economic, social, environmental and physical-spatial dimensions and developed criteria related to each dimension and in accordance with the local characteristics of the region were measured.

The results of measuring the quality of life in the historical context of Yazd showed that security, quality of the environment, neighborhood relations, transportation, sense of belonging, physical characteristics of buildings and services and infrastructure are seven major factors affecting the quality of life in the historical context of Yazd; Of course, the importance of these factors in the current quality of life of people living in this context is not the same. Environmental quality factor has been far more important than other factors affecting the quality of life of the inhabitants of the historical context of Yazd (to see all the identified influencing factors, please refer to tables 5 and 6).

Residents of the historical context of Yazd city have expressed dissatisfaction with the status of most of the quality of life indicators selected by the research, and the highest level of dissatisfaction has been with the lighting and asphalt of roads and alleys and noise and visual pollution in the area. Satisfaction surveys from 33 selected research indicators indicate that the level of satisfaction with security and neighborhood relations is at the highest level and satisfaction with the quality of the environment and services and infrastructure is at the lowest level.

The results obtained from the quality of life zoning map of the historical context of Yazd also indicate that the Zoroastrian neighborhood has a better quality of life than other neighborhoods in the research area and the neighborhoods of Shash Badgiri and Fahadan have the lowest quality of life.

Keywords: Assessing the Quality of Life, Ranking, Historic District Neighborhoods, Yazd City.

جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی

سال ۳۱، پیاپی ۷۷، شماره ۱، بهار ۱۳۹۹

وصول: ۱۳۹۸/۶/۱۳ پذیرش: ۱۳۹۹/۴/۱۰

صص ۱۴۲-۱۲۱

سنجش کیفیت زندگی در محلات بافت تاریخی و عوامل مؤثر بر آن نمونه پژوهش: بافت تاریخی شهر یزد^۱

مهسا زارعیان، کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

mahsazareian@yahoo.com

نجما اسمعیل پور^{*}، استادیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

najmaesmailpoor@yazd.ac.ir

رضا اکبری، استادیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

r_akbari@yazd.ac.ir

چکیده

مهم‌ترین جنبه ثابت جهانی بافت تاریخی شهر یزد در سال ۱۳۹۶، سکونت مردم و وجود جریان زندگی روزمره و پیوسته در آن بوده است و برخورداری از سطح مناسبی از کیفیت زندگی، لازمه ادامه این روند است؛ اما در حال حاضر بیش از نیمی از بلوک‌های آماری بافت تاریخی شهر یزد با ۳۳۹۵۸ نفر جمعیت، رشد منفی جمعیت دارد و حدود یک‌سوم بلوک‌ها با موضوع مهاجرفرستی روبه‌رو هستند. در واکنش به این تهدید، این پژوهش سعی دارد ضمن تعیین عوامل مؤثر بر چگونگی کیفیت زندگی در محلات بافت تاریخی یزد، وضعیت آن را از جنبه‌های ذهنی و عینی تعیین کند.

پژوهش حاضر از لحاظ ماهیت، کاربردی و از نظر روش، علی است. برای گردآوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آنها از فنون بررسی‌های اسنادی، میدانی به صورت پرسشگری، تحلیل عاملی اکتشافی و نرم‌افزارهای Super-Decisions, IBM SPSS Statistics 25 و ARC GIS 10.5 استفاده و حجم نمونه نیز به روش کوکران، ۳۷۱ خانوار تعیین شد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد امنیت، کیفیت محیط، روابط همسایگی، حمل‌ونقل، حس تعلق، ویژگی‌های کالبدی ابنیه و خدمات و زیرساخت‌ها، هفت عامل عمده مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد هستند. البته میزان تأثیر این عوامل بر کیفیت زندگی فعلی مردم ساکن این بافت یکسان نیست؛ عامل کیفیت محیط شامل کیفیت فضای سبز، وضعیت معابر و پیاده‌روها و... بیشترین میزان تأثیرگذاری را دارد. عامل روابط همسایگی شامل میزان دعوا و درگیری بین همسایگان و میزان حمایت همسایگان از یکدیگر، کمترین میزان تأثیرگذاری را دارد. وضعیت کیفیت زندگی از جنبه ذهنی که با میزان رضایتمندی ساکنان سنجدیده شد، به‌طور کلی در تمامی ۹ محله بافت تاریخی نامطلوب است؛ اما در مقایسه با جنبه عینی از وضعیت مناسب‌تری برخوردار است. در مجموع و براساس نقشه پهنه‌بندی تولیدشده، محله زرتشتی‌ها سطح کیفیت زندگی مطلوب‌تری نسبت به سایر محلات دارد.

واژه‌های کلیدی: سنجش کیفیت زندگی، رتبه‌بندی، محلات بافت تاریخی، شهر یزد

^۱ این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد مهسا زارعیان با عنوان "سنجش کیفیت زندگی بافت شهری و راهکارهای ارتقای آن نمونه موردی: بافت تاریخی شهر یزد" است که در سال ۱۳۹۷ در دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد به راهنمایی سرکارخانم نجما اسمعیل پور انجام شده است.

*نویسنده مسئول

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسئله

یکی از گرایش‌های نو که تأثیر شگرفی بر فرایند تحول دیدگاهها و روش‌های برنامه‌ریزی شهری در نیمه دوم قرن بیستم داشته، نظریه‌های اجتماعی و کیفی توسعه است. سازمان ملل با این نوع نگاه به توسعه و به‌منظور توجه به بُعد انسانی آن و ایجاد دنیایی با تمرکز بر زندگی سالم، طولانی و باکیفیت، از سال ۱۹۹۰ مفهوم توسعه انسانی را به ادبیات توسعه وارد کرد. مقوله کیفیت زندگی در سال‌های اخیر متأثر از تغییر نگاه از توسعه تک‌بعدی و کمی به توسعه چندبعدی و کیفی قرار گرفته است. در واقع رواج مفهوم «کیفیت زندگی»، کنشی علیه توجه صرف به توسعه اقتصادی در سطح ملی و توجه به توسعه صرفاً کالبدی- کارکردی در مقیاس شهری و نیز تلاشی در مسیر توجه به معیارهای کیفی در عرصه برنامه‌ریزی است (ساعدنیا و همکاران، ۱۳۹۵: ۲).

موضوع کیفیت زندگی شهری و شناخت عوامل تعیین‌کننده آن، با وجود چالش‌های متعدد در مناطق شهری در سال‌های اخیر توجهات زیادی را به خود جلب کرده و به‌طور فزاینده‌ای به موضوع پژوهش‌های جدید و مختلف تبدیل شده است. از جنبه عملی نیز، از اواخر دهه ۱۹۸۰، مقایسه کیفیت زندگی در میان مناطق باارزش از دید کارگران، مدیران و سیاست‌گذاران در مرکز توجه قرار گرفت (Blomquist et al., 2018: 30, as cited in: Faria et al., 1988). اینگونه پژوهش‌ها زمینه‌ساز شناسایی نواحی مسئله‌دار شهر، تعیین اولویت‌های مهم‌تر زندگی شهروندان، علل نارضایتی مردم از مدیریت خدمات شهر و ابزاری مناسب برای سیاستمداران و پژوهشگران شهری است (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۹؛ شفیعا و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۸)؛ اما در نظام برنامه‌ریزی و مدیریت شهری ایران به این موضوع توجه بسیار اندکی شده است و برخلاف بسیاری از کشورهای دیگر حتی مرجع و سازمان مشخصی برای ارائه و پایش مسائل، محورها، شاخص‌ها و اندازه‌گیری سطح رضایت و کیفیت زندگی شهروندان (به‌ویژه در شهرها به‌مثابه کانون اصلی زیست و زندگی انسان) و مسائل و مشکلات در ارتباط با آن وجود نداشته است و ندارد (وظیفه‌دوست و امینی، ۱۳۸۸: ۲)؛ علاوه بر این از یک سو، بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه در کشور ایران در سطح یک شهر است و پژوهش‌های در مقیاس بخشی از شهر، آن هم در بافت‌های تاریخی و قدیمی شهرها کمتر انجام شده است؛ از سوی دیگر، بیشتر پژوهش‌ها، کیفیت زندگی را با رویکرد عاملیتی- عینی و به‌ندرت با استفاده از هر دو نوع رویکرد ساختاری و عاملیتی ارزیابی کرده‌اند؛ همچنین توجه به مبانی نظری و مدل‌های مفهومی ناسازگار با فرهنگ زندگی شهری در ایران موجب استخراج مدل‌های تحلیلی غیربومی و دستیابی به نتایج معیوب شده است (شفیعا و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۲).

در چنین شرایطی برای پرهیز از تکرار اشتباهات گذشته و تلاش به‌منظور بهبود کیفیت زندگی در محیط‌های شهری و پایدارکردن توسعه آنها، انجام پژوهش‌هایی درباره کیفیت زندگی شهروندان و میزان رضایتمندی آنها در مناطق و محلات شهرها از کیفیت زندگی‌شان و شناخت عوامل مؤثر بر آنها، زمینه‌ای مناسب را ایجاد می‌کند تا برنامه‌ریزان و مدیران شهری در ارائه طرح‌ها و برنامه‌های خود از توجه صرف به بعد کالبدی فراتر بروند و به ابعاد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی طرح‌ها و برنامه‌ها بیشتر توجه کنند و راهبردها و اولویت‌های برنامه‌ها و طرح‌های خود را با نیازهای خاص هر محله تطبیق دهند. بر این اساس، هدف اصلی این پژوهش، ارزیابی کیفیت زندگی محلات بافت تاریخی شهر یزد با به‌کارگیری شاخص‌های متناسب با ماهیت زندگی و فرهنگ ساکنان آن است. بافت تاریخی

شهر یزد زمانی با ساختار و کارکرد مناسب و متناسب با نیازهای ساکنان خود، از پویایی و صلابت برخوردار بود؛ اما امروزه با مسائل متعددی مواجه شده است؛ از جمله خروج جمعیت بومی و جایگزینی آن با افراد غیربومی (وزیری، ۱۳۹۶: ۳۴؛ سرایی و علیان، ۱۳۹۴: ۸۲)، انواع ناهنجاری‌های رفتاری و ناامنی، سکونت ساکنان کم‌درآمد (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۳) و میزان زیاد بیکاری، ریزدانی قطعات زمین (همان، ۱۴۵)، وجود کاربری‌های ناسازگار در جوار بافت‌های مسکونی، کیفیت کم زیست‌محیطی و تعدد فضای غیربهداشتی.

محلات بافت تاریخی یزد از نظر میزان پایداری وضعیت مطلوبی ندارند (سرایی و علیان، ۱۳۹۴: ۷۹؛ زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵۴)؛ هرچند زندگی در این بافت - که نشان‌دهنده هویت فرهنگی ادوار مختلف تاریخ یزد است - جریان دارد و کالبد آن تا حدود زیادی پاسخگوی زندگی شهری است (رازقی و هوراندی، ۱۳۹۷: ۷۰). کماکان هدف ۷۳ درصد گردشگران یزد، بازدید مکان‌های تاریخی است (دهقان‌پور فراشاه، ۱۳۹۵: ۱۷)؛ بنابراین تدوین چهارچوب توسعه یا هرگونه مداخله مناسب که ضامن ادامه حیات پایدار آن باشد، در گرو آگاهی از چندوچون کیفیت زندگی در این بافت است.

با توجه به مباحث بالا، پرسش پژوهش چنین مطرح شده است:

- وضعیت کیفیت زندگی در محلات بافت تاریخی شهر یزد چگونه است و کدام محله بیشترین سطح کیفیت زندگی را دارد؟

۱.۲. پیشینه پژوهش

پیشینه پیدایش مفهوم کیفیت زندگی به دوران یونان قدیم و فیلسوفانی مانند ارسطو (۳۲۲-۳۸۴ پیش از میلاد)، (غفاری و امید، ۱۳۸۸: ۱) بازمی‌گردد که درباره «زندگی خوب» و «خوب زندگی کردن» مطالبی ارائه کرده‌اند. در آن زمان شادی یا شادمانه‌زیستن معادل با مفهوم امروزی کیفیت زندگی در نظر گرفته می‌شد (El Din et al., 2013: 87).

از دهه ۱۹۳۰، پژوهشگران با روش‌ها و رویکردهای متنوع، بحث کیفیت زندگی را بررسی کردند و کوشیدند عناصر کیفیت زندگی را معین و سطوح مختلف جغرافیایی را با شاخص‌های کیفیت زندگی مقایسه کنند (آخوندی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷). به‌لحاظ دانشگاهی، مفهوم کیفیت زندگی شهری به‌مثابه یک زمینه پژوهشی از اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی مطرح شد و در طول دهه ۱۹۹۰ و همزمان با موج جدید توسعه پایدار، ورود کیفیت زندگی به محیط‌های شهری در حد بی‌سابقه‌ای گسترش یافت. بسیاری از مؤسسات بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و محلی، برنامه‌هایی درباره کیفیت زندگی شهری آماده کردند و سازمان‌های بین‌المللی توسعه شاخص‌های کیفیت محیطی شهر پایدار را به‌مثابه شرط لازم برنامه‌ریزی برای مدیریت محیطی شهری پذیرفتند (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱۹)؛ این امر و نیز «ضرورت ارائه گزارش‌های آماری دوره‌ای سازمان‌های جهانی موجب اشاعه هرچه بیشتر رویکرد عاملیتی با استفاده از شاخص‌های کمی و عینی شده است» (شفیعا و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۶؛ Van Kamp and Leidelmeijer, 2003: 5- 14).

مرور پژوهش‌های موجود درباره موضوع نشان داد:

۱. امروزه بخش عمده‌ای از پژوهش‌ها به سنجش وضعیت کیفیت زندگی در مقیاس‌های مختلف به‌ویژه شهرها و محلات آن اختصاص دارد؛ برای نمونه طرح نظرسنجی کیفیت زندگی از ۴۱۰۰۰ نفر در ۷۹ شهر اتحادیه اروپا مربوط به مرکز تحقیقات مشترک کمیسیون اروپا^۱ (Węziak-Białowolska, 2016: 88) و تجزیه و تحلیل تغییر در کیفیت

^۱. European Commission Joint Research Center

زندگی عینی منطقه‌ای در مالزی که در آن تغییرات کیفیت زندگی در ایالت‌های مختلف در دو دوره ۱۰ساله (۱۹۹۰-۲۰۱۰) بررسی شده است؛

۲. ابعاد و شاخص‌های اندازه‌گیری کیفیت زندگی به مرور متنوع‌تر شده است؛ چنانکه شفر و همکاران^۱ (۲۰۰۰) بر سه بعد اجتماع، اقتصاد و محیط‌زیست (Van Kamp and Leidelmeijer, 2003: 11) و الدین و همکاران^۲ (۲۰۱۳) بر هفت بعد در شکل هفت ضلعی و با روابط متقابل فی مابین و ۳۰ شاخص تأکید کرده‌اند؛ به‌علاوه در سال‌های اخیر با گرایش به انتخاب ابعاد و شاخص‌ها، همسویی با رویکردهای جدید شهری به‌ویژه شهر پایدار نیز گسترش پیدا کرده است^۳؛

۳. بخش دیگری از پژوهش‌ها نیز به گسترش روش‌ها و تکنیک‌های مناسب یا کارایی آنها در سنجش کیفیت زندگی و رتبه‌بندی شهرها یا مناطق و محلات شهری اختصاص دارد؛ برای نمونه در این زمینه نیز بنگرید به: Kaklauskas et al., 2018: 82-93 یا Faria, 2018: 128. اولی مقایسه‌ای بین روش‌های QLI و INVAR بود؛ در حالی که تجزیه و تحلیل داده‌های قابل مقایسه بر مبنای نظرسنجی‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۶ درباره کیفیت زندگی در شهرهای اروپا انجام شد؛ پس از تعیین رتبه‌بندی شهرهای اروپا با توجه به کیفیت زندگی آنها با کمک روش‌های QLI و INVAR، برآورد نتایج به‌دست‌آمده با هر دو روش و تجزیه و تحلیل حساسیت براساس یک ابزار کمی پیشنهادی انجام شد و دومی، برای غلبه بر محدودیت‌های روش‌های ارزیابی موجود، ترکیب نقشه‌برداری شناختی و اندازه‌گیری جذابیت را با یک روش ارزیابی مبتنی بر طبقه‌بندی (MACBETH) با هدف توسعه یک سیستم ارزیابی آگاهانه‌تر، منسجم‌تر و شفاف‌تر ارائه کرده است.

۲. تعریف کیفیت زندگی شهری و رویکردهای نظری در بررسی آن

کیفیت زندگی، مفهومی جامع است که برای ارزیابی استاندارد زندگی جامعه در تمام جنبه‌های زندگی استفاده می‌شود (Chen et al., 2016: 50)؛ اما هیچ تعریف جهانی پذیرفته‌شده‌ای از کیفیت زندگی وجود ندارد و پژوهش‌نویسندگان عمدتاً بر طیف گسترده‌ای از موضوعات از جمله سلامت جسمی و روحی افراد، رفاه، رضایتمندی، خانواده، کار، مسکن، روابط اجتماعی، زندگی سیاسی و فرهنگی و اخلاق اجتماعی تمرکز دارد (Prudence et al., 2018: 160)؛ کیفیت زندگی، ادراک فرد از موقعیت خود او در شرایط زندگی است که متأثر از اهداف، انتظارات، ارزش‌ها، ترکیب سلامت جسمانی، روانی، سطح استقلال، روابط اجتماعی، باورها و رابطه فرد با کیفیت محیط زندگی است (رجبی امیرآباد و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۰۳).

کیفیت زندگی شهری به معنای «قابلیت زندگی یک مکان» (فنی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۶)، اصطلاح ساده‌ای نیست که تعریف واضح یا پذیرفته‌شده‌ای داشته باشد؛ بلکه مفهومی پیچیده است و برای توصیف تمام ارتباطات، پویایی و روابط شبکه‌ای استفاده می‌شود که بین تمام ویژگی‌های فیزیکی وجود دارد (El Din et al., 2013: 90). کیفیت زندگی شهری به مجموعه‌ای از مشخصات بیرونی مانند کیفیت و کمیت خدمات عمومی، محیط طبیعی و ساخته‌شده و امکانات فرهنگی بستگی دارد؛ گذشته از این به عوامل نامشهودی مانند تعاملات انسانی و سرمایه اجتماعی و نیز به

^۱ Shafer et al.

^۲ El Din et al.

^۳ بنگرید به: Kaklauskas et al., 2018: 84.

مشخصات درونی جمعیت ساکن مانند وضعیت، جنسیت، سن، تحصیلات، فرهنگ و قومیت آنها وابسته است (Biagi et al., 2018: 138, as cited in: Constanza et al., 2006).

ویژگی‌های فردی شهروندان بر دیدگاه آنها درباره چگونگی کیفیت زندگی در شهرها تأثیرگذار است (Baum et al., 2016: 83, Węziak-Białowolska, 2002: 2419, Parkes et al., 2011: 218, Morales et al., 2010: 473)؛ درحقیقت اگر کیفیت زندگی را «آنچه در حال فهمیده شدن از کیفیت زندگی کردن است» بدانیم، تمرکز اصلی بر شاخص‌شناسی چند بعدی، شناسایی پیش‌بینی‌کننده‌های کیفیت زندگی و آثار ویژگی‌های فرهنگی بر کیفیت زندگی خواهد بود؛ بنابراین تلاش باید برای سنجش کیفیت زندگی شهری با ملاحظات محلی - ملی باشد (شفیعا و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۹).

تاکنون دو دسته از شاخص‌های گسترده ذهنی و عینی برای تحلیل کیفیت زندگی شهری استفاده شده است (Biagi et al., 2018: 138, as cited in: Constanza et al., 2006)؛ با این حال پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد ارتباط بین شاخص‌های ذهنی و عینی ممکن است ضعیف و سنجش آنها فقط با شاخص‌های عینی گمراه‌کننده باشد (Biagi et al., 2006: 138, as cited in: McCrea et al., 2018). کیفیت زندگی عینی با کاربست شاخص‌های عینی و مرتبط با واقعیات ملموس زندگی اندازه‌گیری و از داده‌های ثانویه مانند تراکم جمعیت، میزان جرم، میزان تحصیلات، ویژگی‌های خانوار و... حاصل می‌شود. کیفیت زندگی در ابعاد ذهنی، ادراک و ارزیابی افراد را از وضعیت زندگی خود بازتاب می‌دهد و با شاخص‌های ذهنی و به روش‌های مختلف از جمله سنجش میزان تجمعی سطح رضایت در قلمروهای مختلف زندگی اندازه‌گیری می‌شود.

فو^۱ (۲۰۰۰) معتقد است بررسی کیفیت زندگی افراد بدون در نظر گرفتن ذهنیت‌های آنها درباره زندگی، روش مناسبی برای سنجش کیفیت زندگی نیست. شاخص‌های عینی پایایی زیاد، اما قابلیت اطمینان کمی برای سنجش بهزیستی دارند. درمقابل، شاخص‌های ذهنی پایایی کمتر و قابلیت اطمینان بیشتری دارند. یکی از دلایل پایایی کمتر این شاخص‌ها، ناتوانی آنها در نمایش وضعیت محیط زندگی است. هرچند این شاخص‌ها برای اهداف برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مناسب‌ترند (Das, 2008: 298).

لی^۲ (۲۰۰۸) معتقد است مناسب‌ترین شیوه برای کشف کیفیت زندگی، پرسیدن ادراک مردم از زندگی خود است. پاسیونه^۳ (۲۰۰۳) با طرح این مطلب که «کیفیت زندگی، میزان تجمعی از سطح رضایت شهروندان در قلمروهای مختلف زندگی است»، مدل زیر را به‌مثابه مدل ساختاری کیفیت زندگی مطرح کرد. این همان روش منطقی است که داس^۴ (۲۰۰۸) پیشنهاد کرده است. وی درمقابل روش شهودی را مبتنی بر بیان احساس ساکنان درباره زندگی خود به‌مثابه یک کل می‌داند. اندازه‌گیری هر دو پاسخ شهودی و منطقی به بررسی این موضوع کمک می‌کند که آیا تغییری در دیدگاه افراد درباره زندگی پس از توجه به قلمروهای مختلف زندگی به وجود می‌آید. ولفانگ^۵ (۲۰۰۱) هم یکی از مدافعان آن است. استفاده از هر دو پاسخ، دستیابی به سنج‌های دقیق‌تر را آسان می‌کند (غیاثوند، ۱۳۸۸: ۲۵؛ Ibrahim and Chung, 2003: 210).

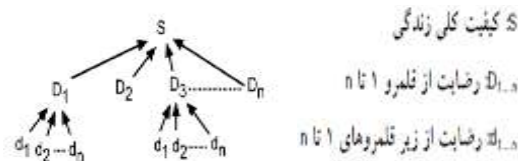
1. Foo

2. Lee

3. Pacione

4. Das

5. Wolfgang

شکل ۱. مدل ساختاری کیفیت زندگی؛ منبع: Pacione, 2003: 24

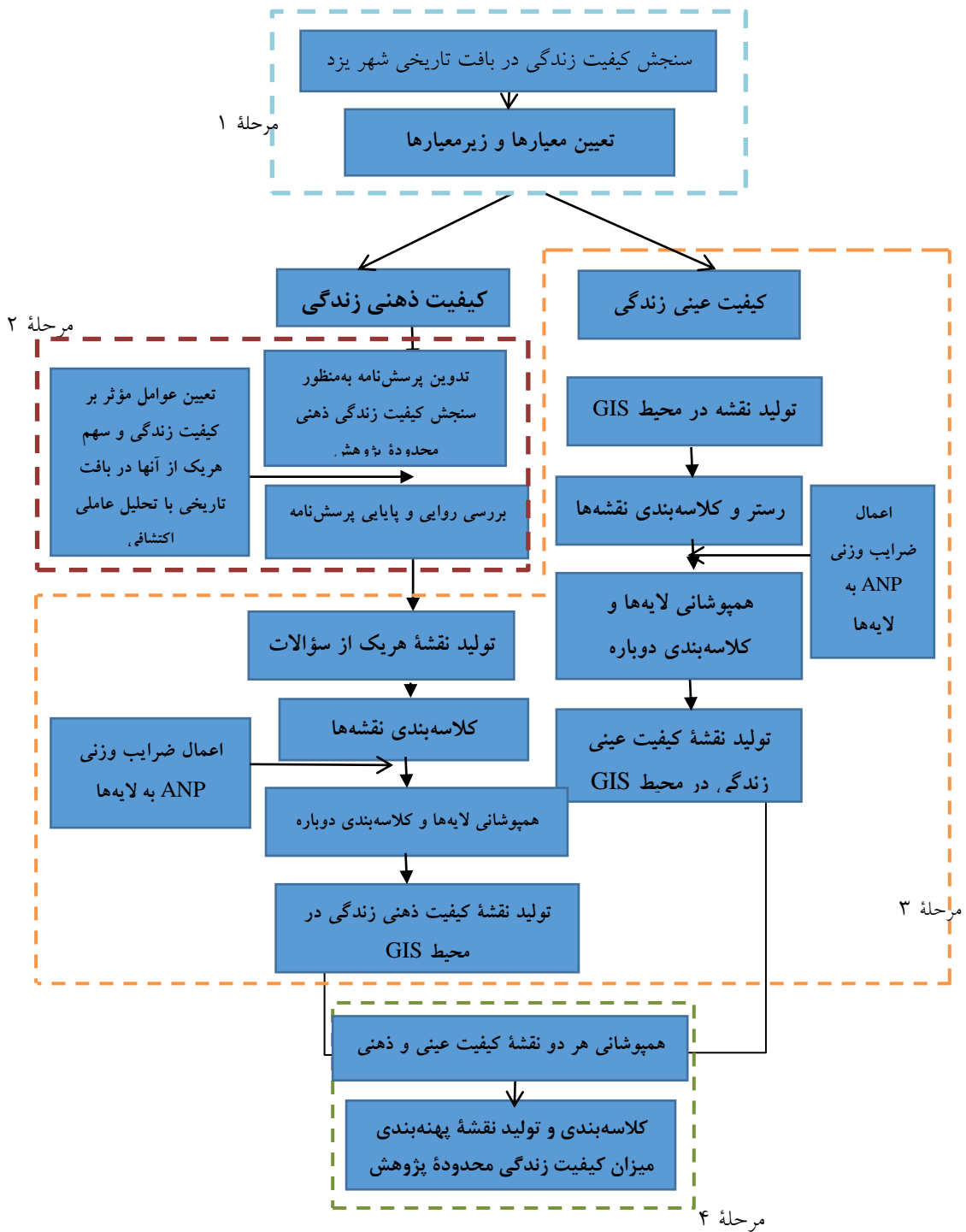
۳. روش‌شناسی پژوهش

۳.۱. روش پژوهش

علاوه بر چهار بعد مربوط به نوع شاخص، میزان اختصاصی بودن شاخص‌ها (بومی‌سازی شاخص‌ها)، مقیاس سنجش و زمان، بعد پنجم به اهمیت کیفیت زندگی گروه‌های مختلف اجتماعی در شهر اختصاص دارد. جمعیت شهری ممکن است از میان شمار زیادی از سطوحی معین شامل طبقه، سن، سبک زندگی، جنسیت و قومیت تفکیک شود (همان، ۲۲)؛ از این رو رویکرد حاکم برای بررسی وضعیت کیفیت زندگی در مقیاس محلات بافت تاریخی یزد در این مقاله، رویکردی ترکیبی (استفاده از شاخص‌های عینی و ذهنی) است. در مرحله اول، پس از مرور مبانی نظری موجود و پژوهش‌های پیشین به‌ویژه در ایران، فهرستی از معیارهای عینی و ذهنی تهیه شد. با رجوع به محلات و مصاحبه‌های عمیق و اکتشافی، نوع معیارها و زیرمعیارها بازبینی و منطبق بر «شرایط اجتماعی و فرهنگی ساکنان» و «قابلیت دسترسی به داده‌های مورد نیاز» تصحیح شد. گروه اجتماعی انتخاب‌شده به‌مثابه جامعه آماری، سرپرستان خانوارهای ساکن محلات در سال ۱۳۹۷ (زمان گردآوری داده) است.

مرحله دوم به بررسی‌های تجربی اختصاص داشت و در آن کیفیت زندگی در ۹ محله بافت تاریخی شهر یزد از دو منظر ذهنی و عینی سنجیده شد. در این مرحله و در گام نخست، برای درک میزان رضایت ساکنان از محیط سکونتی خود (سنجش کیفیت زندگی ذهنی) با توجه به زیرمعیارهای پژوهش، پرسش‌نامه‌ای تدوین و در میان خانوارهای ساکن محلات این بافت توزیع و به‌صورت مصاحبه رودررو تکمیل شد. حجم کلی نمونه به روش کوکران، ۳۷۱ خانوار تعیین شد. مبنای تعیین سهم نمونه‌ها در محلات نیز، سهم نسبی تعداد خانوارهای ساکن هر محله از مجموع ۱۰۷۹۵ خانوار ساکن بافت تاریخی در آخرین سرشماری رسمی مرکز آمار ایران یعنی سال ۱۳۹۵ است. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد و با توجه به مقدار ضریب آلفای کرونباخ به‌دست‌آمده (۰.۷۶۸)، چنین استنباط شد که ابزار پژوهش از پایایی مطلوبی برخوردار است.

در گام دوم از مرحله دوم، براساس نتایج به‌دست‌آمده از تکمیل پرسش‌نامه‌ها و با استفاده از تکنیک «تحلیل عاملی اکتشافی»، عوامل مؤثر بر میزان کیفیت زندگی و نقش و اهمیت هر یک از آنها در کیفیت زندگی در محلات معین شد. در گام سوم، کیفیت زندگی عینی و ذهنی ساکنان به‌موازات یکدیگر سنجیده شد. برای سنجش ذهنی، پس از پردازش داده‌های حاصل از پرسش‌نامه‌ها، طی فرایند همپوشانی لایه‌های مربوط به هر یک از پرسش‌های پرسش‌نامه و با توجه به امتیازات حاصل از به‌کارگیری تکنیک ANP، نقشه پهنه‌بندی میزان رضایت ساکنان از کیفیت زندگی در بافت تاریخی به تفکیک هر محله تولید شد. به‌موازات آن، برای سنجش کیفیت زندگی عینی محلات ۹ گانه، در محیط GIS، نقشه یک‌به‌یک معیارها و زیرمعیارها و درنهایت نقشه پهنه‌بندی میزان کیفیت زندگی عینی بافت تاریخی شهر یزد به تفکیک هر محله از همپوشانی لایه‌ها (با توجه به امتیازات حاصل از به‌کارگیری تکنیک ANP) تولید شد.

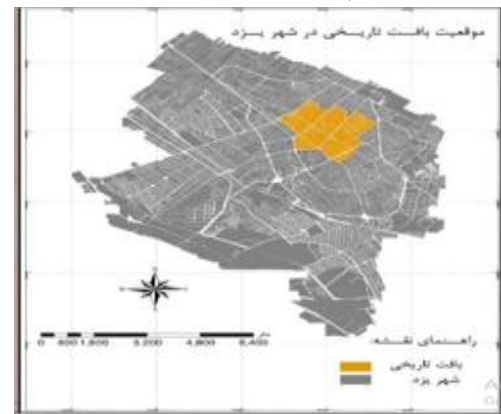

شکل ۲. فرایند سنجش کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد؛ منبع: نگارندگان

در گام چهارم، نقشه نهایی که نشان دهنده کیفیت زندگی کلی در بافت تاریخی شهر یزد و رتبه بندی ۹ محله از این حیث است، از همپوشانی دو نقشه کیفیت زندگی ذهنی و کیفیت زندگی عینی تولید شد. نکته جالب توجه در این پژوهش، تولید نقشه وضعیت فضایی برای هریک از معیارها و زیرمعیارهای پژوهش (عینی و ذهنی) پرسش های پرسش نامه" و به کارگیری تکنیک FANP متناسب با شیوه اصلی انجام این پژوهش است.

۳.۲. محدوده پژوهش

هسته قدیمی شهر در محله تاریخی فهادان شکل گرفته و در دوره ساسانیان از ساختاری سه بخشی - کهندژ، شارسنان و ربض - برخوردار بوده (خادم‌زاده، ۱۳۸۸: ۸۵) و در دوره‌های مختلف پس از اسلام به تدریج و به‌ویژه در جهات جنوب و جنوب غرب رشد کرده است. امروزه این شهر مساحت ۹۹۷۶ هکتاری و جمعیت ۵۲۹۶۷۳ نفری دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). بافت تاریخی شهر حدود ۷۰۰ هکتار مساحت، ۹ محله اصلی (شکل ۳ و ۴) و ۴۹ زیرمحله (سرای و علیان، ۱۳۹۴: ۸۵)، و ۳۳۹۵۸ نفر جمعیت دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). براساس اطلاعات جدول ۱، تعداد و سهم جمعیت بافت تاریخی شهر طی ۳۰ سال گذشته به شدت رو به کاهش بوده است.

شکل ۴. موقعیت بافت تاریخی شهر یزد به تفکیک محلات

شکل ۳. موقعیت بافت تاریخی در شهر یزد

جدول ۱. روند تغییرات جمعیت ناحیه تاریخی شهر یزد طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۹۵

سال	متغیر
۱۳۹۵	تعداد جمعیت
۱۳۹۰	سهم از جمعیت شهر (درصد)
۱۳۸۵	میزان رشد جمعیت
۱۳۷۵	
۱۳۷۰	
۱۳۶۵	

منبع: مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۹۵

۴. یافته‌های پژوهش: پیاده‌سازی روش پیشنهادی و ارائه نتایج

۴.۱. تدوین معیارها و زیرمعیارها

برای تدوین معیارها و زیرمعیارهای مناسب سنجش کیفیت زندگی، پژوهش‌های متعدد موجود بررسی و از میان آنها معیارهای پیشنهادی با بیشترین استناد استخراج و سپس با ویژگی‌های نمونه پژوهش تطبیق داده شد. پس از تدقیق آنها، انتخاب نهایی معیارها و زیرمعیارهای مناسب برای سنجش کیفیت زندگی در محلات بافت تاریخی شهر یزد انجام شد. مدل استفاده‌شده برای سنجش کیفیت زندگی شهری در این پژوهش با الهام از مدل جه و هوکائو^۱، بر مبنای سنجش کیفیت

^۱. Jeh and Hokkao

زندگی با استفاده از ابعاد عینی و ذهنی است که چهار بعد کالبدی- فضایی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی برای سنجش کیفیت زندگی در نظر گرفته شده‌اند و هر بعد با زیرمعیارهای مندرج در جدول ۲ سنجیده می‌شود.

جدول ۲. ابعاد، معیارها و زیرمعیارهای پژوهش

ابعاد	معیار	زیرمعیار	
اقتصادی	سرمایه گذاری	تمایل مالکان به سرمایه گذاری در بهسازی ملک خود	
	نحوه تصرف ملک	مالکیت مسکن	
اجتماعی	حس تعلق	تمایل نداشتن به مهاجرت	
		میزان احساس صمیمیت بین ساکنان محله و شادمانی	
	امنیت	میزان همکاری برای رفع مشکلات محله	
		میزان سرقت پول، طلا و اموال	
		تردد افراد شرور و بزهکار	
		امنیت تردد عابر پیاده در شب	
		امنیت بانوان و کودکان	
		مکان‌های مخروبه و محل خلاف	
		روشنایی معابر و کوچه‌ها	
		دسترسی به حمل و نقل عمومی	
کالبدی- فضایی	حمل و نقل	امنیت وسایل نقلیه عمومی	
		دسترسی به پارکینگ	
	خدمات و زیرساخت‌ها	وضعیت معابر و پیاده‌روها	
		دسترسی به مراکز بهداشتی- درمانی	
		دسترسی به کاربری تجاری	
		دسترسی به مراکز فرهنگی- ورزشی	
		دسترسی به کاربری آموزشی	
		دسترسی به فضای سبز و پارک	
		ویژگی‌های کالبدی	مساحت ابنیه
			کیفیت ابنیه
قدمت ابنیه			
مقاومت ابنیه			
کاربری‌های غیرفعال			
زیست محیطی	آلودگی صوتی و بصری	ازدحام و شلوغی محیط	
		(آلودگی صوتی ناشی از تردد موتورسیکلت)	
	فضای سبز و پارک	دیوارنوشته، مکان‌های مخروبه و... (آلودگی بصری)	
		کیفیت فضای سبز	
		بهداشت محیط	
بهداشت محیط	نحوه جمع‌آوری زباله		
	وجود سطل و مخازن زباله در معابر محله		

منبع: نگارندگان

زیرمعیارهای عینی کیفیت زندگی براساس استانداردها و معیارهای پذیرفته در برنامه‌ریزی شهری و زیرمعیارهای ذهنی نیز براساس پرسش‌نامه‌ای تحلیل شد که میزان رضایت افراد را از کیفیت محیط زندگی‌شان مورد پرسش قرار داده بود. در نهایت از بررسی هر دو جنبه یادشده، کیفیت زندگی شهری در بافت تاریخی شهر یزد ارزیابی شد. مدل مفهومی پژوهش بر مبنای عوامل شناسایی شده با مدل تحلیل عاملی اکتشافی تدوین شده و فرایند سنجش کیفیت زندگی نیز بر مبنای این مدل صورت گرفته است (شکل ۵).

۴.۲. تعیین عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی محلات بافت تاریخی شهر یزد

نخستین گام در روش تحلیل عاملی، تشکیل ماتریس اولیه اطلاعات است. در این پژوهش، ماتریسی با ۳۷۱ ردیف نشان‌دهنده خانوارهای ساکن در بافت تاریخی شهر یزد به‌مثابه نمونه موردی این پژوهش و ۱۹ ستون نشان‌دهنده متغیرهای تبیین‌کننده میزان رضایت ساکنان از سکونت در بافت تاریخی شهر یزد، به‌منزله ماتریس اولیه اطلاعات تشکیل شد. همان‌طور که پیش از این گفته شد، داده‌های زیرمعیارهای ذهنی با استفاده از پرسش‌نامه جمع‌آوری و سنجیده شد. در مرحله بعد ارزیابی تناسب داده‌ها با آزمون تحلیل عاملی انجام شد. همان‌طور که در جدول ۳ دیده می‌شود، نتیجه آزمون KMO برابر با ۰.۹۰۰ است و چون مقدار این شاخص از مقدار ۰.۷ بیشتر است، داده‌های مدنظر امکان تقلیل به عامل‌های زیربنایی و بنیادی را دارد.

جدول ۳. نتایج آزمون کفایت نمونه‌گیری (KMO) و ضریب بارتلت

۰.۹۰۰	شاخص کفایت نمونه‌گیری کیزر-میر-اولکین (KMO)
۹۴۰۶.۶۴۱	آزمون بارتلت
۱۷۱	درجه آزادی
.۰۰۰	سطح معناداری

منبع: نگارندگان

همچنین نتیجه آزمون بارتلت برابر با ۹۴۰۶.۶۴۱ است که در سطح خطای کوچک‌تر از ۰.۰۵ پذیرفته است. احتمال خطای تقارن بارتلت نیز برابر با ۰.۰۰۰ است که بیان‌کننده نبود مشکل چندگانگی در فرایند اجرای تحلیل عاملی خواهد بود.

مرحله نهایی این روش، تعیین متغیرهای هر عامل و نام‌گذاری عوامل است. این مرحله به مدد چرخش واریماکس ماتریس عاملی انجام می‌پذیرد؛ به بیان روشن‌تر، ماتریس عاملی دوران داده می‌شود تا هریک از متغیرها بیشترین ارتباط را با عوامل مربوط به دست آورند و شرایط برای نام‌گذاری و شناسایی عوامل مربوط به مدد امتیاز هر متغیر از عامل تسهیل شود (جدول ۴)؛ بدین ترتیب ۵ عامل با توجه به زیرمعیارهای مرتبط با آنها و بارهای عاملی آنها با عناوین «کیفیت محیط»،

«امنیت»، «حس تعلق خاطر به محیط سکونت»، «حمل و نقل» و «روابط همسایگی» نام‌گذاری شدند.

جدول ۴. نام‌گذاری عوامل تبیین‌کننده کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد به همراه متغیرها و بارهای عاملی آنها

درصد تبیین واریانس	متغیرها و بارهای عاملی	عوامل تبیین‌کننده کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد
۳۷.۱۰۹	کیفیت فضای سبز (۰.۶۸۹)، وضعیت معابر و پیاده‌روها (۰.۸۹۵)، ازدحام و شلوغی محیط (آلودگی صوتی ناشی از تردد موتورسیکلت) (۰.۸۴۶-)، دیوارنوشته، مکان‌های مخروبه و... (آلودگی بصری) (۰.۹۴۸-)، نحوه جمع‌آوری زباله (۰.۹۵۳)، وجود سطل و مخازن زباله در معابر محله (۰.۸۷۳)	کیفیت محیط
۲۵.۹۴۱	میزان سرقت پول، طلا و اموال (۰.۷۷۲-)، تردد افراد شرور و بزهکار (۰.۷۹۴-)، امنیت بانوان و کودکان (۰.۹۰۶)، امنیت تردد عابر پیاده در شب (۰.۸۸۵)، روشنایی معابر و کوچه‌ها (در زمینه افزایش امنیت عابران) (۰.۶۲۰)	امنیت
۱۲.۸۷۸	میزان تمایل مالکان به سرمایه‌گذاری در بهسازی ملک خود (۰.۷۰۵)، میزان تمایل ساکنان به مشارکت با برنامه‌ریزان طرح توسعه برای بهبود وضعیت محیط سکونت افراد (۰.۵۸۶)، میزان مشارکت ساکنان در رفع مشکلات محیط سکونت خود در طول یک سال گذشته (۰.۸۴۸)، میزان تمایل ساکنان به سکونت در محل سکونت فعلی خود (۰.۸۵۴)	حس تعلق خاطر به محیط سکونت
۸.۹۲۸	امنیت وسایل نقلیه عمومی (۰.۶۶۶)، میزان دسترسی به وسایل نقلیه عمومی (۰.۷۲۳)	حمل و نقل
۵.۶۹۶	میزان دعوا و درگیری بین همسایگان (۰.۴۸۰-)، میزان حمایت همسایگان از یکدیگر (۰.۷۳۶)	روابط همسایگی

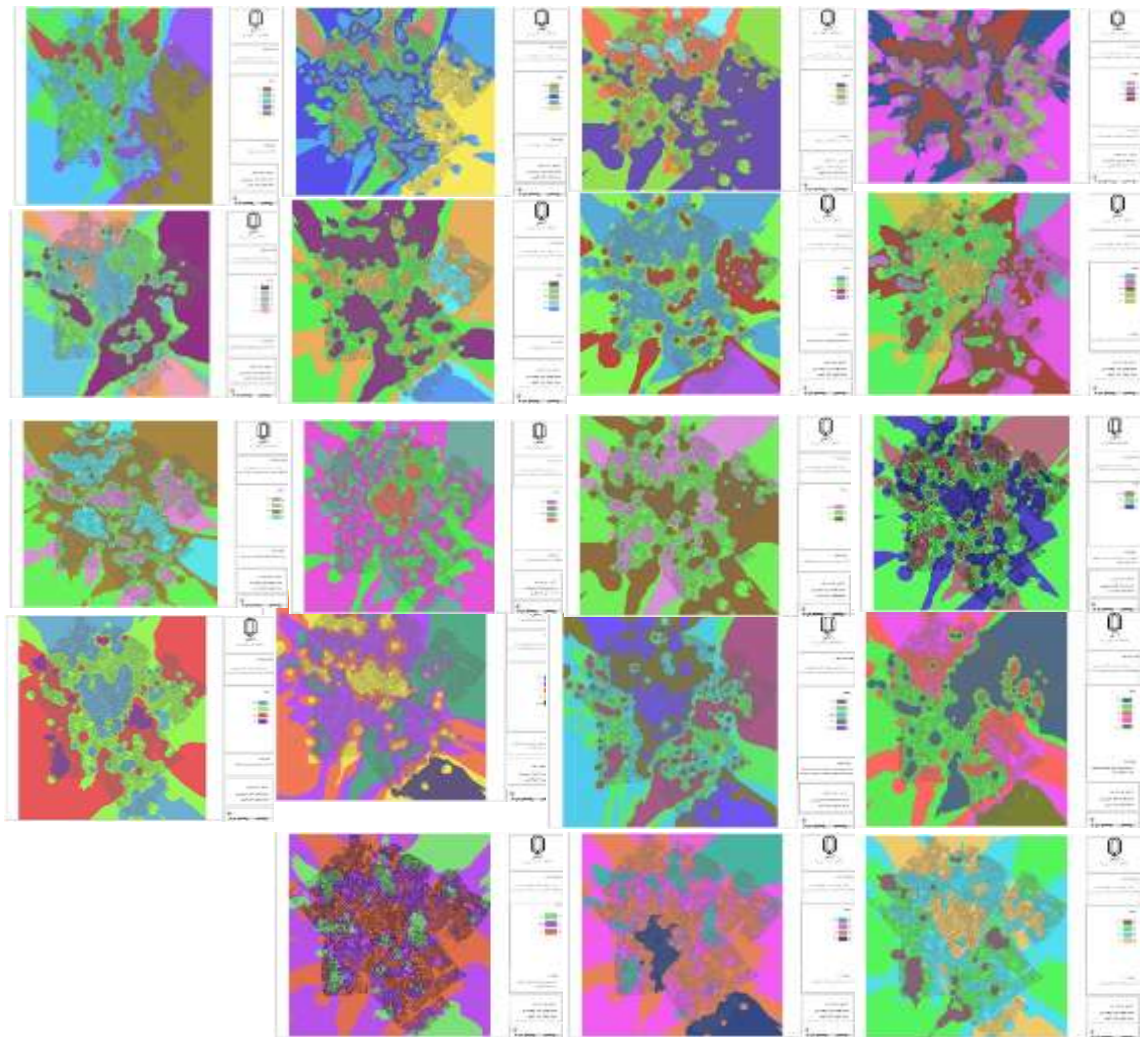
منبع: نگارندگان

۴.۳. تدوین مدل مفهومی برای سنجش کیفیت زندگی عینی و ذهنی در محلات بافت تاریخی شهر یزد

چنانکه پیش‌تر در بند ۴-۱ هم گفته شد، عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در محلات تاریخی شهر یزد براساس مدل تحلیل عاملی اکتشافی تبیین شده و ادامه فرایند سنجش کیفیت زندگی براساس مدل مفهومی زیر صورت گرفته است.

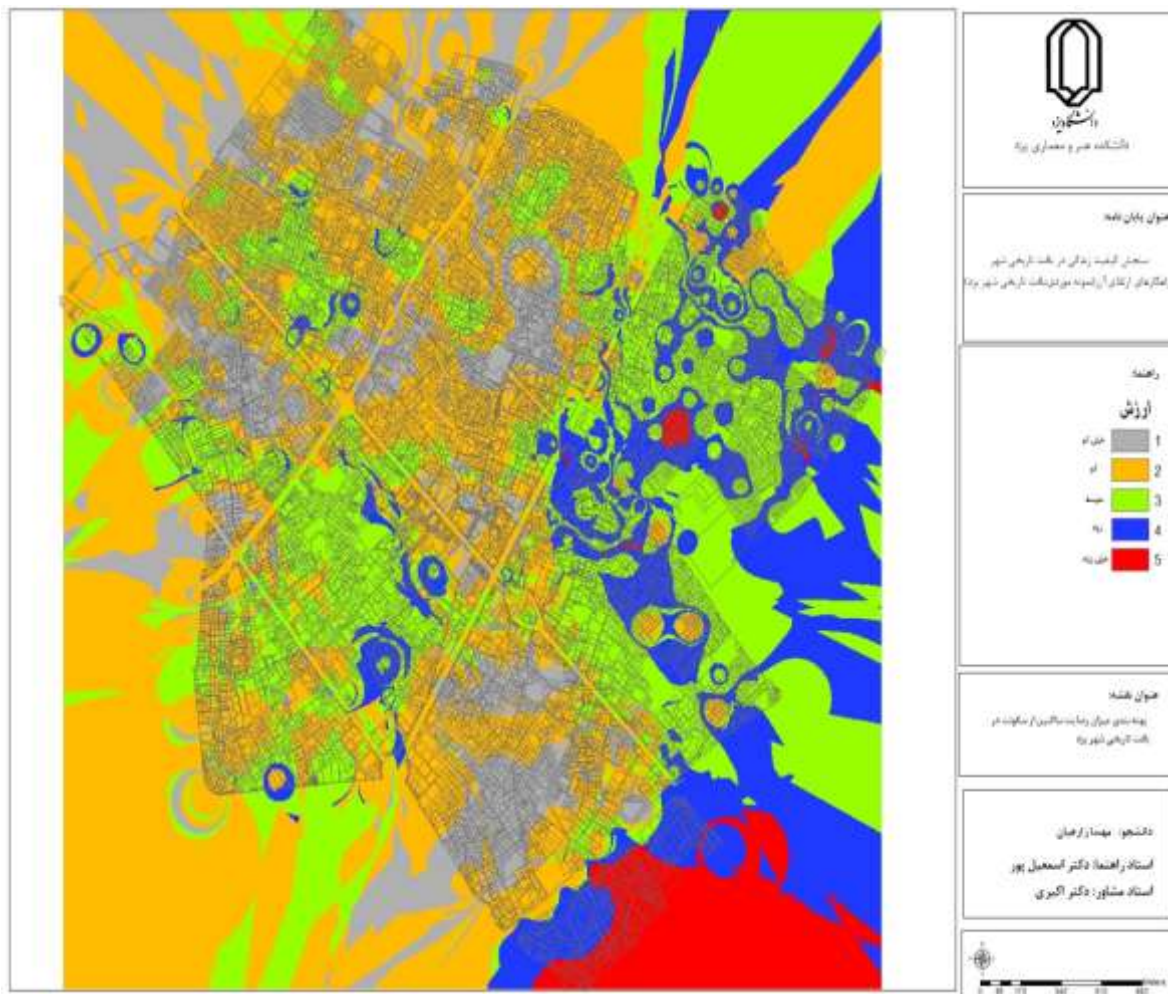
شکل ۶. عناوین نقشه‌ها به ترتیب از راست به چپ: ۱. وضعیت فضایی میزان سرقت پول، طلا و اموال در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۲. وضعیت فضایی تردد افراد شرور و بزهکار در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۳. وضعیت فضایی امنیت تردد عابر پیاده در شب در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۴. وضعیت فضایی امنیت بانوان و کودکان در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۵. وضعیت فضایی آلودگی بصری در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۶. وضعیت فضایی وجود سطل و مخازن زباله در معابر محله در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۷. وضعیت فضایی رضایت از نحوه جمع‌آوری زباله در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۸. وضعیت فضایی میزان تمایل مالکان به سرمایه‌گذاری در بهسازی ملک در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۹. وضعیت فضایی رضایت از وضعیت روشنایی معابر و کوچه‌ها در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۰. وضعیت فضایی رضایت از وضعیت معابر و پیاده‌روها در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۱. وضعیت فضایی کیفیت فضای سبز در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۲. وضعیت فضایی آلودگی صوتی ناشی از تردد موتورسیکلت در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۳. وضعیت فضایی میزان تمایل ساکنان به سکونت در محل سکونت فعلی خود در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۴. وضعیت فضایی میزان تمایل به مشارکت با برنامه‌ریزان طرح توسعه برای بهبود وضعیت محدوده سکونتی خود؛ ۱۵. وضعیت فضایی میزان مشارکت ساکنان برای رفع مشکلات محدوده در یک سال گذشته؛ ۱۶. وضعیت فضایی میزان دعوا و درگیری بین همسایگان در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۷. وضعیت فضایی میزان حمایت همسایگان از یکدیگر در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۸. وضعیت فضایی دسترسی به وسایل نقلیه عمومی در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۹. وضعیت فضایی رضایت از امنیت وسایل نقلیه عمومی در بافت تاریخی شهر یزد.

حس تعلق		امنیت		روابط همسایگی		کیفیت محیط		حمل و نقل	
وزن عوامل									
۰.۰۹۴۰۱		۰.۴۸۸۰۴		۰.۱۲۷۸۵		۰.۲۳۲۲۲		۰.۰۵۷۸۸	
وزن	زیرمعیار	وزن	زیرمعیار	وزن	زیرمعیار	وزن	زیرمعیار	وزن	زیرمعیار
۰.۰۰۸۸۷	میزان تمایل مالکان به سرمایه‌گذاری در بهسازی ملک خود	۰.۱۲۹۶۹	میزان سرقت پول، طلا و اموال	۰.۰۶۲۵۲	میزان دعوا و درگیری بین همسایگان	۰.۰۳۳۶۰	کیفیت فضای سبز	۰.۰۲۱۵۲	دسترسی به وسایل نقلیه عمومی در محدوده
۰.۰۳۶۲۰	میزان تمایل ساکنان به سکونت در محل سکونت فعلی خود	۰.۱۰۲۰۶	تردد افراد شرور و بزهکار	۰.۰۲۵۳۵	میزان حمایت همسایگان از یکدیگر	۰.۰۲۷۶۳	رضایت از وضعیت معابر و پیاده‌روها	۰.۰۱۸۴۵	امنیت وسایل نقلیه عمومی استفاده‌شده در محدوده
۰.۰۰۹۹۷	میزان تمایل به مشارکت با برنامه‌ریزان طرح توسعه برای بهبود وضعیت محدوده سکونتی خود	۰.۱۵۲۰۱	امنیت تردد عابر پیاده در شب			۰.۰۱۸۴۳	آلودگی صوتی ناشی از تردد موتورسیکلت		
۰.۰۱۷۴۹	میزان مشارکت ساکنان برای رفع مشکلات محدوده در یک سال گذشته	۰.۱۶۶۸۰	امنیت بانوان و کودکان			۰.۰۳۵۶۲	وضعیت دیوارنوشته و مکان‌های مخروبه		
		۰.۰۳۴۳۴	روشنایی معابر و کوچه‌ها			۰.۰۵۶۱۸	رضایت از نحوه جمع‌آوری زباله		
						۰.۰۴۳۲۴	وجود سطل و مخازن زباله در معابر محدوده		

جدول ۵. وزن عوامل و زیرمعیارهای کیفیت زندگی حاصل از فرایند تحلیل شبکه‌ای

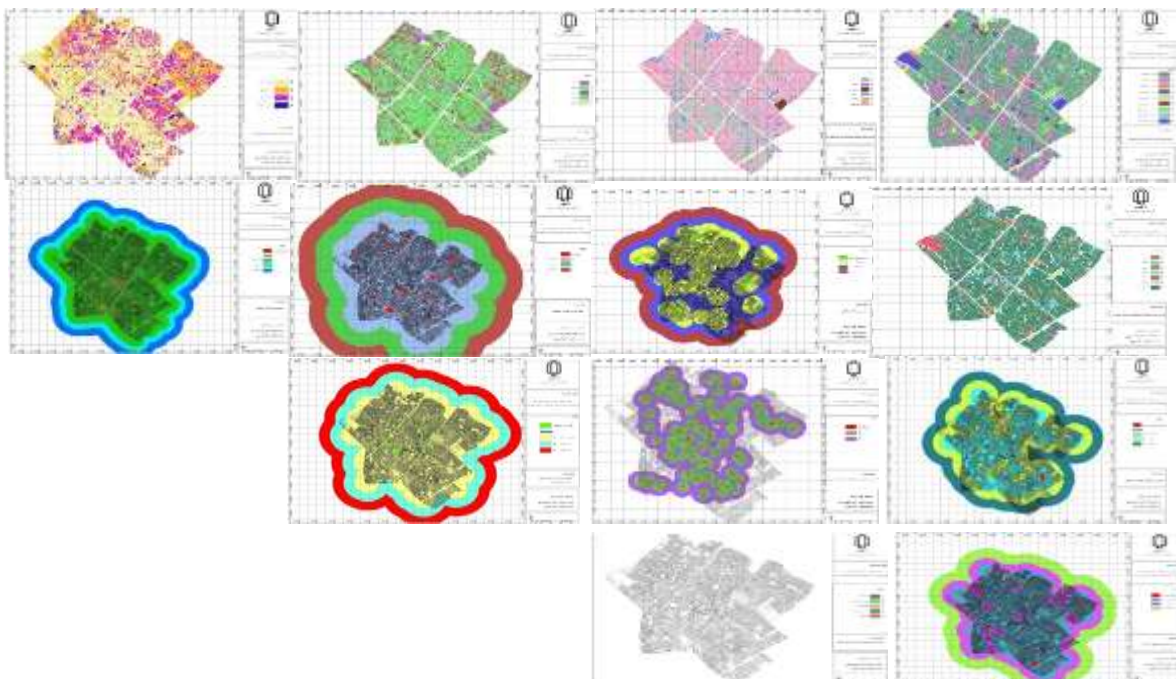
منبع: نگارندگان

در نهایت همپوشانی نقشه هریک از متغیرهای پژوهش براساس وزن به دست آمده با تکنیک ANP صورت گرفت و پس از کلاسه بندی نهایی، نقشه پهنه بندی میزان رضایت ساکنان از سکونت در بافت تاریخی شهر یزد تولید شد. بر مبنای شکل ۷، کیفیت زندگی ذهنی در محدوده در بازه ۲۰۵۹۷۷-۵۳۲۰۵ قرار گرفته است و هرچه امتیاز به دست آمده به سمت عدد ۵ سوق پیدا می کند، میزان رضایت بیشتر ساکنان را از محدوده سکونت خود نشان می دهد. همان طور که در نقشه مشخص است، محله زرتشتی ها نسبت به سایر نواحی بافت تاریخی شهر یزد کیفیت زندگی بیشتری دارد.

شکل ۷. پهنه بندی میزان رضایت ساکنان از سکونت در بافت تاریخی شهر یزد؛ منبع: نگارندگان

همچنین زیرساخت ها و خدمات مختلف موجود در محدوده نشان داده شده و سپس براساس سرانه ها و استانداردهای پذیرفته شده و شعاع عملکردی هریک از خدمات سنجیده شده است تا نیازهای بافت تاریخی شهر یزد به هریک از کاربری های خدمات رفاه عمومی مشخص و کمبودهای خدماتی در این محدوده بیان شود. در نهایت نقشه پهنه بندی کیفیت زندگی عینی بافت تاریخی شهر یزد از روی هم گذاری نقشه های تولید شده براساس امتیازهای به دست آمده با تکنیک ANP تولید شد.

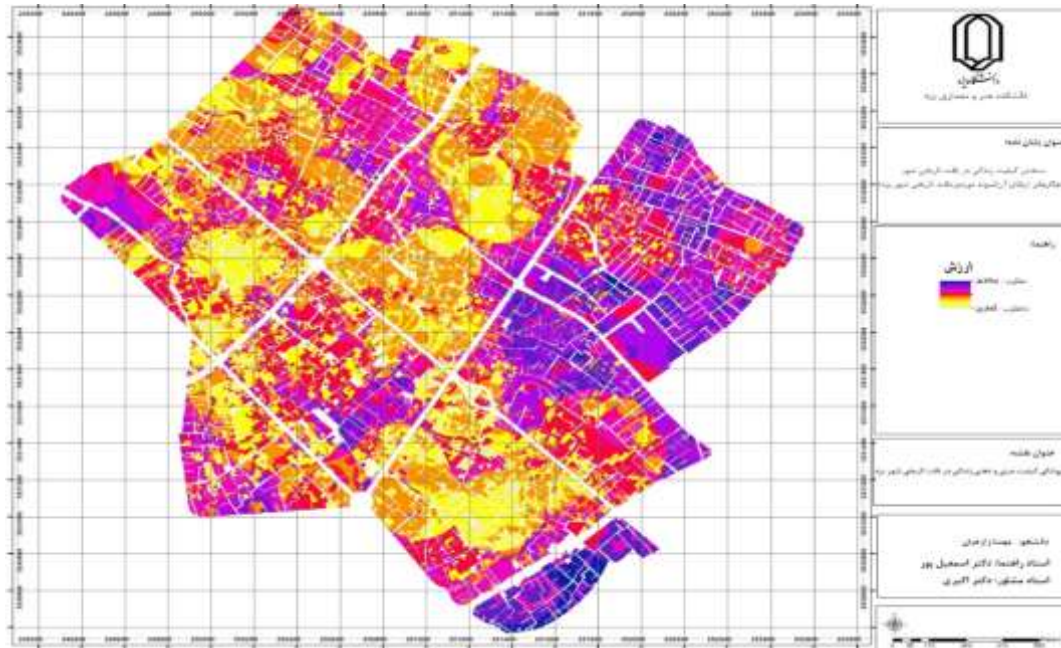
شکل ۸. عناوین نقشه‌ها به ترتیب از راست به چپ: ۱. کلاسه‌بندی مساحت ابنیه در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۲. کلاسه‌بندی کیفیت ابنیه در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۳. کلاسه‌بندی مقاومت ابنیه در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۴. کلاسه‌بندی قدمت ابنیه در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۵. کلاسه‌بندی مالکیت ابنیه در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۶. دسترسی به فضای سبز و پارک در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۷. دسترسی به کاربری آموزشی در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۸. دسترسی به کاربری تجاری در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۹. دسترسی به کاربری بهداشتی-درمانی در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۰. دسترسی به پارکینگ در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۱. دسترسی به کاربری مذهبی در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۲. دسترسی به کاربری ورزشی-فرهنگی در بافت تاریخی شهر یزد؛ ۱۳. کلاسه‌بندی کاربری‌های غیرفعال بافت تاریخی شهر یزد.

جدول ۶. وزن عوامل و زیرمعیارهای کیفیت زندگی حاصل از فرایند تحلیل شبکه‌ای

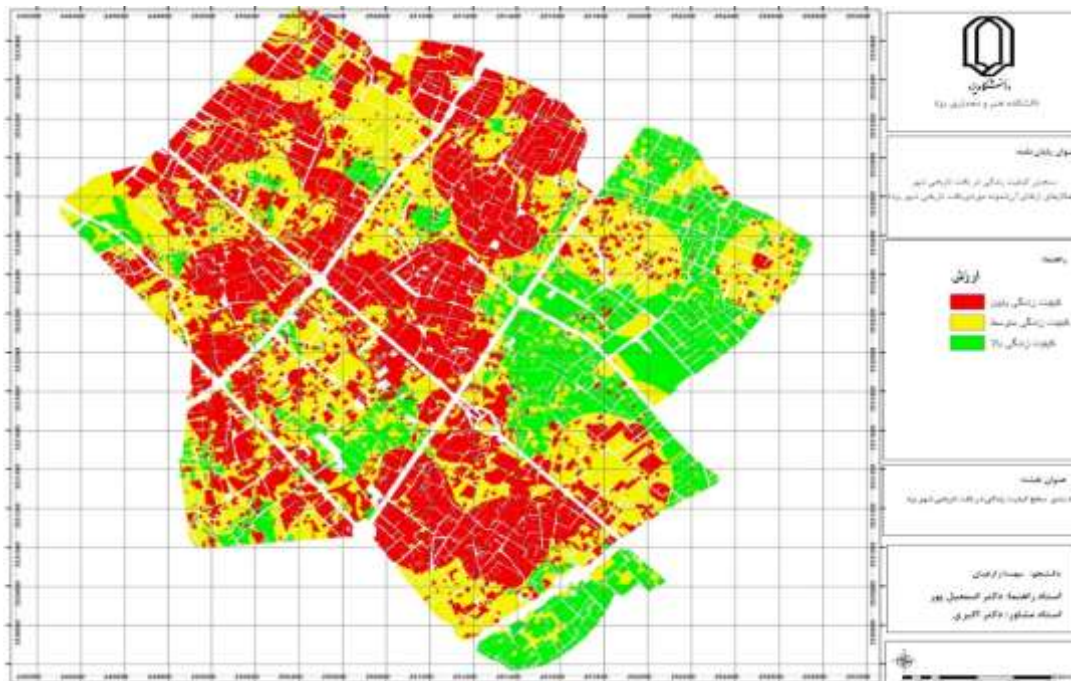
خدمات و زیرساخت‌ها		ویژگی‌های کالبدی ابنیه	
وزن عوامل			
۰.۷۵		۰.۲۵	
وزن	زیرمعیار	وزن	زیرمعیار
۰.۰۷۱۱۰	دسترسی به فضای سبز و پارک	۰.۰۹۷۶۹	مقاومت ابنیه
۰.۰۹۲۱۴	دسترسی به مکان‌های آموزشی	۰.۰۴۰۴۴	قدمت ابنیه
۰.۰۸۳۷۵	دسترسی به مراکز فرهنگی-ورزشی	۰.۱۷۷۷۵	کیفیت ابنیه
۰.۱۱۶۶۱	دسترسی به کاربری تجاری	۰.۰۲۱۳۱	مساحت ابنیه
۰.۲۳۰۸۴	دسترسی به کاربری بهداشتی-درمانی	۰.۰۱۴۷۱	مالکیت ابنیه
۰.۰۵۳۶۴	دسترسی به پارکینگ		
۰.۱۰۵۴۳	کاربری‌های غیرفعال		

منبع: نگارندگان

در نهایت همپوشانی نقشه هریک از متغیرهای پژوهش براساس وزن به دست آمده با تکنیک ANP صورت گرفت و پس از کلاسه بندی نهایی، نقشه پهنه بندی کیفیت زندگی عینی در بافت تاریخی شهر یزد تولید شد. در ادامه به منظور تولید نقشه پهنه بندی کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد، همپوشانی هر دو نقشه پهنه بندی کیفیت زندگی ذهنی و عینی صورت گرفت و پس از کلاسه بندی نقشه نهایی تولید شد (شکل ۹ و ۱۰).

شکل ۹. همپوشانی کیفیت زندگی عینی و ذهنی در بافت تاریخی شهر یزد؛ منبع: نگارندگان

شکل ۱۰. پهنه بندی کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد؛ منبع: نگارندگان

۵. نتیجه‌گیری

امروزه کیفیت زندگی شهری، یکی از دغدغه‌های نوین نهادهای مدیریت و برنامه‌ریزی شهری است و بر این اساس برنامه‌ریزان برای نمایش کیفیت زندگی در سطوح مختلف جغرافیایی در تلاش هستند. در این میان، ارزیابی کیفیت زندگی در بافت تاریخی و باارزش شهرهای کشورمان که نشان‌دهنده هویت فرهنگی ادوار مختلف تاریخ این کشور هستند، در شناسایی وضع موجود، آگاهی از قوت‌ها، کاستی‌ها و نواقص احتمالی آنها مؤثر واقع می‌شود. در این زمینه یکی از بهترین الگوهای ارزیابی، استفاده همزمان از شاخص‌های عینی و ذهنی است و نادیده‌گرفتن هریک از این شاخص‌ها، مشکلاتی را در برنامه‌ریزی شهری به وجود می‌آورد؛ بنابراین در این مقاله کیفیت زندگی بافت تاریخی شهر یزد در ارتباط با ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی فضایی و زیرمعیارهای تدوین‌شده مرتبط با هر بعد و متناسب با ویژگی‌های بومی منطقه سنجیده شد.

نتایج حاصل از سنجش کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد نشان داد «امنیت، کیفیت محیط، روابط همسایگی، حمل‌ونقل، حس تعلق، ویژگی‌های کالبدی ابنیه و خدمات و زیرساخت‌ها»، هفت عامل عمده مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد هستند؛ البته میزان اهمیت این عوامل در کیفیت زندگی فعلی مردم ساکن در این بافت یکسان نیست. عامل کیفیت محیط از سایر عوامل تأثیرگذار بر کیفیت زندگی ساکنان بافت تاریخی شهر یزد به مراتب مهم‌تر بوده است (برای مشاهده همه عوامل تأثیرگذار شناسایی شده به جداول ۵ و ۶ مراجعه شود).

ساکنان بافت تاریخی شهر یزد درباره وضعیت بیشتر شاخص‌های کیفیت زندگی منتخب پژوهش ابراز نارضایتی کرده‌اند و بیشترین میزان نارضایتی از وضعیت روشنایی و آسفالت معابر و کوچه‌ها و آلودگی صوتی و بصری موجود در محدوده بوده است. بررسی‌های مربوط به رضایت از ۳۳ شاخص منتخب پژوهش، بیان‌کننده آن است که میزان رضایتمندی از امنیت و روابط همسایگی در بالاترین سطح و رضایتمندی از کیفیت محیط و خدمات و زیرساخت‌ها در پایین‌ترین سطح قرار دارد.

نتایج به دست آمده از نقشه پهنه‌بندی کیفیت زندگی بافت تاریخی شهر یزد نیز حاکی است محله زرتشتی‌ها نسبت به سایر محلات محدوده پژوهش کیفیت زندگی مطلوب‌تری دارد و محلات شش‌بادگیری و فهادان کمترین میزان کیفیت زندگی را دارند.

۶. پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

۱. معیارها و زیرمعیارهای مختلف و متنوعی براساس میزان توسعه‌یافتگی مناطق شهری و... ممکن است در ارزیابی کیفیت زندگی مؤثر واقع شوند. در این پژوهش با توجه به ویژگی‌های محدوده بررسی شده، میزان در دسترس بودن داده‌ها و محدودیت تکنیک ANP (عدم امکان وزن‌دهی به زیرمعیارها با نرم‌افزار، زمانی که تعداد آنها از حدی فراتر رود؛ کما اینکه در این پژوهش با ۳۱ زیرمعیار، نگارندگان در ابتدا با این مسئله مواجه شدند)، در ۴ بعد اصلی و با ۳۱ زیرمعیار سنجش کیفیت زندگی صورت گرفته است. در پژوهش‌های آینده با توجه به ماهیت هر

پژوهش و ویژگی‌های بومی محدودۀ پژوهش، ابعاد و زیرمعیارهای دیگری می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

۲. چنانچه پژوهشی صرفاً با هدف سنجش کیفیت زندگی با رویکرد ذهنی صورت گیرد، بهتر است از تکنیک FANP برای شناسایی عوامل و در ادامه از بارهای عاملی به‌دست‌آمده از تحلیل عاملی اکتشافی در مدل ANP استفاده شود (به‌منظور وزن‌دهی به زیرمعیارها...، به جای استفاده از ماتریس ۹ کمیتی ساعتی از درصد تغییراتی استفاده می‌شود که هر یک از عوامل توضیح می‌دهند). این اقدام برای رفع یا کاهش مشکل طولانی‌بودن مراحل محاسبات در ANP مؤثر است.

۳. با توجه به اینکه در این پژوهش، امکان وزن‌دهی همزمان معیارها و زیرمعیارهای سنجش کیفیت زندگی (عینی و ذهنی) با توجه به محدودیت نرم‌افزار Super Decisions وجود نداشت، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی از تکنیک دیگری که این قابلیت را داشته باشد، به‌منظور وزن‌دهی به زیرمعیارها و... استفاده (تکنیک ANP نسبت به سایر روش‌های چندمعیاری از دقت بیشتری برخوردار است) یا محاسبات به‌صورت دستی انجام شود (اگرچه محاسبات طولانی و خسته‌کننده‌ای دارد).

منابع

- آخوندی، عباس، برک‌پور، ناصر، خلیل، احمد، صداقت‌نیا، سعید، صفی‌یاری، رامین، (۱۳۹۳). سنجش کیفیت زندگی شهری در کلان‌شهر تهران، هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره ۱۹، شماره ۲، ۲-۱۵.
- آرمانشهر، طرح تفصیلی شهر یزد، (۱۳۹۰).
- حبیبی، سارا، زبردست، اسفندیار، عزیززی، محمد مهدی، (۱۳۹۵). سنجش کیفیت زندگی کالبدی- محیطی در شهرهای میانی ایران؛ بررسی موردی: قزوین، کاشان و گرگان، نامه معماری و شهرسازی دو فصلنامه دانشگاه هنر، دوره ۹، شماره ۱۷، ۱۱۷-۱۳۸.
- خادم‌زاده، محمدحسین، (۱۳۸۸). محلات تاریخی یزد، چاپ اول، تهران، سبحان نور و پایگاه میراث فرهنگی شهر تاریخی یزد، ۴۲۴ ص.
- دهقان‌پور فراشاه، محمدحسین، (۱۳۹۵). ثبت جهانی شهر تاریخی یزد، چیدمان، سال ۵، شماره ۱۶، ۱۷-۲۵.
- رازقی، علیرضا، هوراندی، بهاره، (۱۳۹۷). تحلیل تجارب احیای میراث معماری بر مبنای سنجش میزان رضایتمندی مخاطب؛ مطالعه موردی: تجارب احیا با کاربری اقامتی- گردشگری در بافت تاریخی شهر یزد، نامه معماری و شهرسازی، دوره ۱۰، شماره ۲۰، ۶۹-۸۳.
- رجبی امیرآباد، ربابه، رحمانی، بیژن، (۱۳۹۸). ساماندهی سیمای شهری در راستای بهبود کیفیت زندگی شهر ملایر، آمایش محیط، دوره ۱۱، شماره ۴۰، ۹۱-۱۱۲.
- رضوانی، محمدرضا، متکیان، علی‌اکبر، منصوریان، حسین، ستاری، محمدحسین، (۱۳۸۹). توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری؛ مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۲، شماره ۱، ۸۷-۱۱۰.

- ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن - ۱۳۶۵، تهران، مرکز آمار ایران، دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌الملل، ۲۴۵ ص.
- ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن - ۱۳۷۰، تهران، مرکز آمار ایران، دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌الملل، ۲۵۳ ص.
- ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن - ۱۳۷۵، تهران، مرکز آمار ایران، دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌الملل، ۲۶۸ ص.
- ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن - ۱۳۸۵، تهران، مرکز آمار ایران، دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌الملل، ۳۴۳ ص.
- ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن - ۱۳۹۰، تهران، مرکز آمار ایران، دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌الملل، ۳۵۳ ص.
- ریاست جمهوری، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن - ۱۳۹۵، تهران، مرکز آمار ایران، دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌الملل، ۳۷۰ ص.
- زنگی آبادی، علی، مؤیدفر، سعیده، غفورزاده، مجتبی، (۱۳۹۴). ارزیابی باززنده‌سازی بافت‌های قدیم شهری در راستای توسعه پایدار (شهر یزد)، مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال ۳، شماره ۹، ۱۳۱-۱۵۹.
- ساعدنیا، فاطمه، حسینی، سید هادی، قدرتی، سید حسین، (۱۳۹۵). تحلیل تفاوت‌های فضایی کیفیت زندگی در شهر همدان، فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره ۷، شماره ۱، پیاپی ۲۵، ۱-۱۶.
- سرایبی، محمدحسین، علیان، مهدی، (۱۳۹۴). سنجش و ارزیابی میزان پایداری محله‌ای در بافت تاریخی شهر یزد، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۹، شماره ۱، ۷۹-۱۰۸.
- شفیعا، سعید، شفیع، محمدعلی، کاظمیان، غلامرضا، (۱۳۹۲). فراتحلیل روش و نتایج پژوهش‌های کیفیت زندگی شهری در ایران، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۴، شماره پیاپی ۵۰، شماره ۲، ۳۷-۴۶.
- غفاری، غلامرضا، امیدی، رضا، (۱۳۸۸). کیفیت زندگی شهری در ایران (۱۳۶۵-۱۳۸۵)، رفاه اجتماعی، دوره ۸، شماره ۳۶، ۱۲۱-۱۴۱.
- غیاثوند، الهام، (۱۳۸۸). تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهر، فصلنامه مهندسی مشاور، دوره ۳، شماره ۴۵، ۲۲-۲۸.
- فنی، زهره، حیدری، سامان، آقایی، پرویز، (۱۳۹۴). سنجش کیفیت زندگی شهری با تأکید بر جنسیت؛ مطالعه موردی: شهر قروه، دو فصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، دوره ۲، شماره ۹، ۶۵-۷۸.
- وزیری، محمدرضا، (۱۳۹۶). بافت تاریخی یزد در بازیافتن هویت، فصلنامه یزد و یزدی‌ها، دوره ۷، شماره ۳۶، ۳۳-

وظیفه‌دوست، حسین، امینی، مهدی، (۱۳۸۸). بررسی میزان اهمیت شاخص‌های کیفیت زندگی شهری تهران از دیدگاه مدیران و متخصصان مدیریت شهری، مطالعات مدیریت شهری، دوره ۳، شماره ۱، ۱-۱۸.

- Abdol Mohit, Mohammad, (2012). **Objective Analysis of Variation in the Regional Quality of Life in Malaysia and its Policy Implications**, Social and Behavioral Sciences, Vol 101, Pp 454- 464.
- Baum, S., Arthurson, K., Rickson, K., (2010). **Happy people in mixed-up places: The association between the degree and type of local socioeconomic mix and expressions of neighbourhood satisfaction**, Urban Studies, Vol 3, No 47, Pp 467- 485.
- Blomquist, G., Berger, M., Hoehn, P., (1988). **New Estimates of Quality of Life in Urban Areas**, The American Economic Review, Vol 1, No 78, Pp 107- 89.
- Biagi, B., Ladu, M.G., Meleddu, M., (2018). **Urban quality of life and capabilities: An experimental study**, Ecological Economics, Vol 150, Pp 137- 152.
- Costanza, R., de Groot, R., Sutton, P., van der Ploeg, S., Anderson, S., Kubiszewski, I., (2006). **Changes in the global value of ecosystem services**, Global Environmental Change, Vol 2, No 4, Pp 158- 152.
- Chen, S., Cerin, E., Stimson, R., Lai, P., (2016) **An Objective Measure to Assessing Urban Quality of Life based on Land Use Characteristics** *Procedia Environmental Sciences*, Pp 55- 63.
- Das, D., (2008). **Urban Quality of Life: A case study of Guwahati**, Social Indicators Research, September, Vol 88, Issue 2, Pp 297- 310.
- Dutta, V., (2012). **War on the Dream, How Land use Dynamics and Peri-urban Growth Characteristics of a sprawling City Devour the Master Plan and Urban Suitability**, A Fuzzy Multi-criteria Decision Making Approach, proceeded In 13th Global Development Conference "Urbanisation and Development: Delving Deeper into the Nexus", Budapest, Hungary.
- El Din, H.S., Shalaby, A., Farouh, H.E., Elariane, S.A., (2013). **Principles of urban quality of life for a neighborhood. Housing and Building National Research Center**, Vol 9, Pp 86- 92.
- Faria, P., Ferreira, F., Jalali, M., Bento, P., António, N., (2018). **Combining cognitive mapping and MCDA for improving quality of life in urban areas**, Cities.
- Farid, M., (2015). **Assessment of Life Quality Using GIS and Remote Sensing Techniques: A Case Study on Assuit City, Egypt**, Bul. Soc. Géog. d'Égypte, Pp 165- 121.
- Foo, T.S., (2000). **Subjective assessment of urban quality of life in singapore**, Habitat International, Volume 24, Issue 1, March 2000, Pp 31- 49.
- Ibrahim, M., Chung, W., (2003). **"Quality of Life Residents Living Near Industrial Estates in Singapore"**, Social Indicator Research, Vol 61, Pp 203- 225.
- Jha, K., Miner, W., Geddes, S., (2012). **Building urban resilience: principles, tools, and practice**, The world Bank, 155 p.
- Kaklauskas, A., Zavadskas, E.K., Radzeviciene, A., Ubarte, I., Podvieszko, A., Podvezko, V., Kuzminske, A., Banaitis, A., Binkyte, A., (2018), **Quality of city life multiple criteria analysis**, Cities, Vol 72, No 1, Pp 82- 93.
- LI, G., WENG, Q., (2007). **Measuring the quality of life in city of Indianapolis by integration of remote sensing and census data**, International Journal of Remote Sensing, Vol 28, No 2, Pp 249- 267.
- Marans, R.W., Stimson, R., (2011), **Investigating quality of urban life: Theory, methods, and empirical research**, Social Indicators Research, Vol 45, Pp 1- 29.
- McCrea, B., McIntosh, B., Reed, S.A.T., Rizvi, D.M., Rizzo, T., Simpatico, R., (2006). **"Quality of life: an approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being"**, Ecological Economics, Vol 61, Pp 267- 276.
- Prudence, L., Lawrence, L., Daniel, H., (2018). **Quality of life in a "high-rise lawless slum": A study of the "Kowloon Walled City"**, Land Use Policy, Vol 76, Pp 165- 157.
- Morales, L.S., Edwards, T.C., Flores, Y., Barr, L., Patrick, D.L., (2011). **Measurement properties of a multicultural weight- specific quality-of-life instrument for children and adolescents**, Quality

- of Life Research: an International Journal of Quality of Life Aspects of Treatment, Care and Rehabilitation, Vol 20, No 2, Pp 215- 224.
- Pacione, M., (2003). **Urban environmental quality and human wellbeinga social geographical perspective**, Landscape and Urban Planning, Vol 65, Pp 1- 2.
- Parkes, A., Kearns, A., Atkinson, R., (2002). **What makes people dissatisfied with their neighbourhoods?**, Urban Studies, Vol 39, No 13, Pp 2413- 2438.
- Prudence, L., Lawrence, L., Daniel, H., (2018). **Quality of life in a “high-rise lawless slum”: A study of the “Kowloon Walled City”**, Land Use Policy, Vol 76, Pp 165- 157.
- Serag El Din, H., Shalaby, A., Elsayed Farouh, H., Elariane, S., (2013). **Principles of urban quality of life for a neighborhood**, Housing and Building National Research Center, Vol 9, Pp 86- 92.
- Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsmana, (2003), **Urband environmental quality and humand wellbeing towards a conceptual framework and demarcation of concepts**, a literature study, Landscape and Urban Planning, Pp 5- 18.
- Węziak, D., Białowolska, W., (2016). **Quality of life in cities – Empirical evidence in comparative European perspective**, Cities, Pp 96- 87.